

NYELVISMERETEK A NEMZET ÉLETÉBEN

KÖZÉPISKOLÁINK tanítási terve általános újjárendezés alatt áll. A reform részletei még nem ismeretesek, de alapirányairól már több ízben tájékoztatást kapott a közvélemény, »így a humanisztikus oktatás s a konzervatívabb életeszmények minden híve szívesen értesülhetett róla, hogy a latin — s nem utolsó sorban a görög — nyelv ismét nagyobb mértékben jut majd jogaihoz. Még két további szempont teszi figyelemreméltóvá a készülő Hóman-féle reformtervet. Az egyik az, hogy a miniszter szigorúan elhatárolni kívánja a klasszikus nyelveket és a magyar nyelvet, melyeket „műveltség tárgyának“ tekint, az élő idegen nyelvek tanításától, ez utóbbiakat viszont — igen helyesen — gyakorlati ismeretként kívánja taníttatni. Ebből folyik az anyanyelvi oktatás elmélyülése és átalakítása: világszerte észlelhető átalakulás ez, mellyel lépést kell tartanunk, ha nem akarjuk, hogy a magyarság és legnagyobb kincsei: nyelve és stílusa, irodalma és nemzeti eszmélete között megszakadjon a kapcsolat. De azt is örömmel fogjuk látni, ha az élő nyelvek tanításában a célok kitűzése és a módszer tekintetében tisztulás fog elkövetkezni. Legfőbb ideje ennek.¹

Aki a magyar középoktatás utolsó évtizedének alakulásait vizsgálja, nem tagadhatja, hogy az élőnyelvek tanítása terén tervtelenség és bizonytalanság hatalmasodott el s hogy e téren nemcsak rendezésre van szükség, hanem elsősorban világos gondolatokra és pontosan megjelölt célokra. A magyar iskolát s vele középosztályunkat az idegen nyelvek özöne árasztotta el, műveltségi és gyakorlati szempontok elég szerencsétlenül keveredtek politikaiakkal, megfontolatlan extenzió a tanítás intenzitásának rovására ment. Ezen a téren határozottan baj van, amelyet a Hóman-féle reform fog csak idővel, sok körültekintéssel, türelemmel és a hatóságok munkájával orvosolhatni.

Magyarország külpolitikai helyzetének változásait az iskola is hamarosan megérezte; Klebelsberg gróf inkább intuitíve, mint

¹ E témákkal a Magyar Szemlében ismételtelen foglalkoztunk. A klasszikus nyelvek védelmét következő cikkeink tárgyalták: Balogh József „Iskolarendszerünk anarchiája felé“ (XIV. 340.), „Középiszkolai kérdések — az egyetem szemszögéből“ (I. 253.), „Hírlap az iskolában“ (II. 37). Az anyanyelvi oktatás kérdéseit ismertette Eckhardt Sándor: „A magyar nyelv válsága“ (II. 373.), „Kell-e nyelvtan?“ (V. 24.), „Filológia“ (XVII. 173.). Végül a Hóman reformról első tájékoztatást adott Huszti József cikke „Hóman Bálint középiszkolai reformjához.“ (XXIII. 33.).

rendszeres megfontolás eredménye gyanánt a háború előtt tanított német és francia nyelvek mellé bevezette a középkutatásba az angolt és az olaszt is, — ez utóbbit egész határozottsággal a magyar-olasz politikai barátság megerősítésére. Minthogy a tantárgyakat és a tanítási órák számát nem lehetett a végtelenségig szaporítani, önként értendőik, hogy a két új élő nyelv csak a német és a francia rovására terjeszkedhetett.

Így a műveltségileg elsősorban német tájékozódású monarchiából kivált Magyarország egyszerre négy nagyhatalom nyelvével találta magát szemközt; mindegyik nyelv más-más műveltségkört, tudományos gondolkodást, irodalmat, szellemiséget — bizonyos fokig más logikát nyitott meg előtte. Ugyanakkor történt ez, amikor a háborúvesztés és az országcsönkítés következtében anyagi gondok rohanják meg a nemzet. műveltebb osztályait, melyekből tanárok és diákok kikerültek. Maga a középiskola is éppen ezekben az időkben a bizonytalanság éveit élte: szüntelen átszervezés, tantervi megújítás állapotában volt. Soha rosszabbkor nem jöhetett a fent leírt „nyelvi áttájékozódás“: egy megrendített társadalmat talált s egy megrendített iskolaintézményt. Ehhez jött a kis ország külpolitikai bizonytalansága: a revízió szolgálatában, de szellemi önvédelmünk érdekében is egyszerre minden nyelvre szükségünk volt. A német kultúrkörből nem szakadhattunk ki; a francia nyelvnek hagyományai voltak felsőbb osztályaink műveltségében és ez a nyelv „közlekedési eszközünk“ a szláv népek s a Balkán felé is; az angol nyelv felé százados rokonérzés, az angolszász nemzetek méltányosságába és tárgyilagosságába vetett hit, az Egyesült Államok magyarságával való kapcsolatok, sport- és egyéb el nem hanyagolható gazdasági érdekek közelítettek; végül nyolc év óta baráti szövetség szálai fűznek Olaszországhoz, melynek nyelve gyakorlatilag talán kevesebbet jelent a magyarságnak, mint számos más nyelv, de Rómához és Itália földjéhez minden művelt emberünket — mint kutatót, zárandokot és turistát — erős érzelmi kapcsolatok kötik s a fokozódó idegenforgalom és a hivatali, valamint szervezeti érintkezés mind tágabb teret nyit e varázsos idióma számára, melyet a magyar fiatalság elég könnyen és szívesen is tanul. Mindegyik nagy nyelvnek megvan tehát a maga jelentősége és létjogosultsága oktatási épületünkben, mindegyik mellett szenvedélyesen lehet szót emelni, sőt higgadtan érvelni is. Csak egy biztos: a poliglottianak ezzel a töméntelen feladatával a magyarság megbirkózni nem képes.

Bár egész világosan a mai helyzetet nem lehet áttekinteni — sok minden cseppfolyós állapotban van, ami a középiskolával kapcsolatos, s a mai tantervek ismerete nem elégséges az ítéletre, hogy pedig a holnap mit hoz, az a hivatalok elhatározásától függ, — annyi mégis többé-kevésbé nyilvánvaló, hogy a felső oktatás felé haladó, tehát a magasabb műveltséget kereső magyar ifjú egy vagy két klasszikus nyelv mellett anyanyelvének elmélyülő oktatásával áll szemben; ez már magában véve két vagy három elég nehéz nyelvet jelent. Ezekhez csatlakozik legalább két idegen élő nyelv; ha ezek közül az egyik az olasz, praktikus okok arra készíthetik s bizonyára arra is fogják

utalni a diákot, hogy a hiányzó németet (de hiányozhatik a francia is!) valamelyest elsajátítsa. Legalább négy, de esetleg öt vagy hat idegen nyelv elemeivel kell tehát e kis nemzet fiainak küzködniök. Nemcsak súlyos feladat ez — a nehézség magában nem lehet elriasztó —, hanem éppenséggel megoldhatatlan. Az iskolát s vele a nemzetet nem szabad képtelen feladat elé állítani, mert az eredmény csak a teljes csőd lehet.

Aki a gyakorlati étellel érintkezik, — de egyszerre több síkban kell azt látnia — annak nem kerülhet el figyelmét, hogy az idegen nyelvek ismerete csökkenőben van hazánkban. Ne tévesszen meg senkit az a tömegnyüzgés, mely a sokféle tanfolyam és „szeminárium“ körül észlelhető. Nem a tanulási alkalom hiányzik, hanem az elmélyülő tanulás; a beiratkozások száma magában véve keveset bizonyít. Csak az eredményeket szabad számbavenni, s azok kevésbé vigasztalók.

Az egyetemek méltán panaszoznak, hogy a felénk özőnlő fiatalság már évtizede képtelen rá, hogy a múlhatatlanul szükséges idegen nyelvű szakkönyveket és egy-egy tárgy külföldi irodalmát folyamatosan olvassa. A bölcsészeti kar nyelvi tanárai is panaszkodnak — s ez a legkomolyabb tünet —, hogy még azok a hallgatóik is, akik a francia vagy a német nyelvet választották szaktárgyukul, a kellő elemi ismeret nélkül jönnek a főiskolára. Ha így van ez a leendő német, francia, angol tanár esetében, mit várhatunk e téren a mérnök-, orvos- vagy ügyvédjelölttől?

Az egyetemek rendszerint azzal vigasztalják magukat, hogy a nemzeti élet egyéb, gyakorlati területein bizonyára jobbak a viszonyok. Am nem lehetnek jobbak, hiszen ma már a gyakorlati pályák tele vannak főiskolát végzettekkel, akik közhivatalokba, bankokba, magánvállalatokba nem vihetnek el magukkal nagyobb nyelvi biztosságot, mint aminőről az egyetemen tanúságot tettek vagy ott elsajátítottak.

Mi tehát a helyzet?

Egészen ellentétes tényekkel állunk szemközt. A középiskola sok idegen nyelvet tanít és képtelen feladat elé állít tanárt és diákot; ennek következtése, hogy eredményt alig ér el s a magyar élet olyan szakembereket kénytelen foglalkoztatni, akiknek nyelvismeretei fogyatékosak vagy hiányoznak. Vagyis elméletileg — oktatásügyünk szerkezetében — mintha a nyelvismeretek fontosságát vallanánk; az élet maga — kénytelen-kelletlen — kevéssel éri be vagy éppenséggel semmivel.

Nem kellene-e tisztába jönnünk a kérdéssel: mily idegen nyelvekre van szüksége a nemzet középosztályának s minő mértékben? Ha a választ megtaláljuk erre a kérdésre, talán nagy lépéssel tovább jutunk a középosztály munkamegosztásának problémájában is — hogy divatosabb szóval éljünk: racionalizálhatjuk oktatásunkat és racionalizálhatjuk a nemzeti életet nyelvtudás és nyelvhasználat szempontjából.

SOKSZOROS ELŐNYT jelentene ez a mai helyzethez képest, haladást a nemzet műveltsége és nagy munkákra való felkészültsége szempontjából; egyben energia-megtakarítást, ami az előbbivel lényegileg egyértelmű.

Hosszú évekkel ezelőtt nagyon megkapott, amit egy tengerentúlról hazajött fiatal diplomatánktól hallottam, aki elpanaszolta, hogy a magyar fiatalság milyen kedvezőtlen helyzetbe kerül a nagy nemzetek fiaival szemben. Neki és kortársainak a múlhatatlanul szükséges nyelvek alapos elsajátítása hosszú éveket rabolt el életéből; e nyelvismeretek fenntartása és kibővítése állandóan s voltaképpen elég meddően pusztítja idejét, melyet hasznosabb célokra — fontos történeti és gazdasági ismeretek elsajátítására — fordíthatna. A kis nemzetek nyelvi tragédiájáról beszélt ez a fiatalember s bizonyos részben kénytelen voltam neki igazat adni. Csak bizonyos részben, mert az idegen nyelvek tanulmányát — ha kellő elmélyedéssel üzik — elme-fejlesztő foglalkozásnak kell tekinteni s a szellemi terület, melyet egy-egy nagy nyelv elsajátításával megközelíthetünk, műveltségünknek semmivel sem pótolható gyarapodását jelenti.

De kétségtelen, hogy azt a nagy anyagi és energia „befektetést”, amit egész sor nyelv megtanulása jelent, csak kevesen engedhetik meg maguknak s nincs is rá szükség, hogy a magyarság nagy tömegei soknyelvűekké váljanak. A középosztály átlagembere számára egyetlen idegen élő nyelv elégséges lesz s át fogja segíteni foglalkozásának nehézségein, utazásaiban, tanulmányaiban, élvezeteiben gyámolítani fogja. Ez az „első” idegen nyelv — a nagy tömegek kisegítő külföldi nyelve — aligha lehet más, mint a német, amit itt, a hetvenmilliós német néptenger peremén nem kell bővebben megokolni. Semmiféle politikai vagy világszemléleti megfontolás nem térítheti el a magyarságot attól a százados oktatási rendszertől, mely a német nyelvnek minden egyéb felett elsőséget adott s el kell ítélni olyan törekvést, mely amúgy is fogyatékosná vált német nyelvismereteinket a tanítási órák számának csökkentésével még csorbítani kívánja. Világhatalmi viszonyok, a Német Birodalommal és Ausztriával való gazdasági és idegenforgalmi érintkezésünk, a német tudományos és technikai irodalom nélkülözhetetlensége parancsoló szükséggé teszik, hogy hazánkban sokan és jól tudjanak németül, sokkal többen és főként sokkal jobban, mint ma. Nem lehetünk meg olyan szakemberek híján, akik folyamatosan és szabatosan, lehetőleg csinosan beszéljenek németül: ezt elérni az iskola feladata, s az iskola ebbeli munkáját ellenőrizni a magyar társadalomé, melyet régebben az Ausztriával való közjogi kapcsolat, a hadsereg, német eredetű városi intelligencia s nem utolsó sorban a Bécshez igazodó zsidó polgárság erős kötelékekkel kapcsolt a német műveltséghez. E kötelékek elszakadtak s csak fokozott munka, elhatározás és következetesség mentheti meg ezt a nélkülözhetetlen szellemi hidunkat Nyugat felé.

Amilyen kétségbevonhatatlan a német nyelvnek, mint összekötő nyelvnek elsőbbségi joga a Duna völgyében, éppoly világos az is, hogy ama „második” idegen nyelv, mely a magyarságot Európához kapcsolja, csak a francia lehet. Ma is változatlanul ugyanaz a helyzet, mint félszázad előtt, amikor a magyar állam közoktatási épületének egyik nyelvi pillérévé a franciát tette. A diplomácia és a nemzetközi-európai érintkezés nyelve ma is jóformán megtámadatlanul a francia, a Balkánon és a Közel-Keleten, mely bennünket fokozottabban érde-

kel, ez a nagy nyelv uralkodik. Ha valaki önmagát illúziókba ringatva, kétségbevonná Franciaország nagypolitikai jelentőségét, a legutóbbi félesztendő diplomáciai eseményei megtaníthatták a valóságra. Hogy bennünket olyan hatalmi szerkezet ölel körül, melynek legalább is egyik fókusza Párizs, annak ránk nézve nemcsak gyakorlati, hanem nyelvi és szellemi következései is vannak. A francia politika, szellem és gazdaság világát nem eltávolítani, hanem közelíteni kell Budapesthez, — közelíteni minden komoly, tehát elsősorban tanulmányi eszközzel. A francia nyelvre nincsen szüksége egész magasabb középosztályunknak, de nem lehet meg nélküle szellemi elitünk. Nemcsak külügyi szolgálatunkban, nemcsak bankjainkban és kereskedelmi vállalatainknál van szükségünk kitűnő és biztos francia ismeretekkel rendelkező vezetőkre, hanem tudományos és irodalmi életünknek is sokkal inkább kell Párizshoz igazodnia, semmint az elmúlt évtizedekben történt. Régebben Bécs—Berlin volt a tájékozódási pont; szellemi elszegényedésünk veszélye nélkül ezzel többé be nem érhetjük. Minden egyetemi tanszék körül szükségünk van olyan kitűnő magyar emberekre, akik tudományos tüzetességgel, de egyben formásán is beszélnek franciául. A nyelvismeretek lelki és érzelmi kapcsolatot is teremtenek; a magyarság nagyon is drágán fizette meg a francia világtól való elkülönülését, mely csak az utóbbi évtizedek politikájának volt az eredménye.

Régebben a nemzetvezető osztályok, elsősorban arisztokráciánk folyamatosan beszélt franciául; ez a folytonosság már a háború előtt megszakadt s ma e téren az ország nyelvismeretei éppenséggel elégtelenek. Erőteljes és rendszeres megújító munkának kell itt megindulnia. Az a teljesen francia tannyelvű középiskola, melynek előtanulmányai nemrégiben megindultak, hatalmas nemzeti feladatot vállal s minden támogatást megérdemel. Nem valaminő külpolitikai „orientációnak“ lesz eszköze ilyen „francia líceum“ Budapesten; nem is függhet a napi politika változandóságaitól. Vele a magyarság a legjobbat veszi át a francia műveltségépületből, amit ez a nagy nemzet a világnak adhat, — átveszi anélkül, hogy saját nemzeti kultúrkincsét csorbítaná vagy lelki függetlenségéből bármit is feláldozna. Egy francia tannyelvű magyar intézettel sokat nyerhetünk és semmit sem szabad veszítenünk.

Ha a nagyobb középosztály-tömegek számára a német nyelv alapos ismeretét biztosítottuk és komolyan gondoskodtunk róla, hogy elég széles rétegek és jól sajátíthassák el a francia nyelvet hazánkban, a további feladatok megoldása nem lehet már nehéz. A legjobbak egészen szűk körén nem terjed túl az angol és az olasz nyelv alapos ismeretének fontossága. Ha módot adunk rá, hogy néhány ezer kiváló magyar szakember megtanulja ezt a két, földrajzilag tőlünk távolabb eső nagy nyelvet, a nemzet gyakorlati szükségletei kielégültek. Kár áltatnunk magunkat: azokon kívül, akiknek hivatásszerűen van szükségük az idegen nyelvekre, kevesen vannak, akik a maguk örömeire elsajátítják, s ha elsajátították, meg is tudják tartani az idegen nyelveket. Ezeknek amatőr-örömei kívülesnek a közérdeken: kultúregyesületek, felolvasások, könyvek és folyóiratok, tanfolyamok jól

ellátják ezt a munkakört. Állam és iskola itt jóakarátú szemlélők lehetnek, — olykor-olykor segíthetnek is. A valóság az, hogy szellemi javait még mindig az egyénnek magának kell meghódítania.

Üdvös volna, ha az olasz és a francia középiskola mellett, melyek nem nagyon sokára megtelepülnek majd országunkban, egy valóságos angol intézetet is látnánk a fővárosban, — angol és nem csupán angolul beszélő magyar tanerőkkel. Ezek az idegennyelvű nevelőintézetek kitűnően elláthatnák a magyar társadalmat azzal a kis „szellemi vezérkarral“, melynek francia, angol vagy olasz nyelvismeretekre életében és pályáján valóban szüksége lehet. Nem győzzük ismételni: a magyarság szükségei e részben elég csekélyek, és néhány száz vagy legfeljebb ezer szakember kedvéért kár volna egész középoktatási rendszerünket a szellemileg magában véve meddő poliglottiára építeni fel.

Végül: régen tudjuk, de nem elég alaposan tanultuk meg a cseh, román és szerb nyelvek ismeretének szükségét. Évtizedek óta hangoztatjuk ezt, — éppúgy, ahogy félszázados magyar közhely a Balkánnak közgazdasági felfedezése — de vajmi keveset teszünk annak érdekében, hogy ezek a bennünket övező nyelvek nálunk ismeretesebbé is váljanak. E téren még a kezdet kezdetén vagyunk: itt még a tanulási alkalom is hiányzik. Aligha kellene odáig mennünk, hogy ezeket a nyelveket is bevigyük a középiskolába s megterheljük velük egész nemzetnevelő apparátusunkat, — mint ahogy egyesek újabban akarják. Teljesen elég volna, ha egy-egy fővárosi középiskolában rendszeresen tartanának az összes intézetek diákjai számára kitűnően vezetett, gyakorlati tanfolyamokat és azokat a tanulókat, akik hallgatásukra önként jelentkeznek, valamelyik rendes nyelvi tárgy művelése alól felmentenék. Elsősorban azonban kedvet — vagy mint mondani szokás: közhangulatot — kellene kelteni az utódállamok nyelvének és történetének megismerése érdekében. Hogy felsőoktatásunkban e téren milyen hiányok pótlandók, arra gyakran rámutattak s a javulás jelei észlelhetők. Azt sem szabad elfeledni, hogy a tőlünk elszakított területek magyar kisebbségeiből kitűnő szakemberek lesznek kinevelhetők.

A szükségek felismerése és a célok kitűzése után a legnehezebb feladat vár megoldásra: a nyelvtanításnak ma is meglévő külszíne helyett az elmélyülő nyelvismereteket biztosítani a nemzet számára.

BALOGH JÓZSEF